

บทวิจารณ์หนังสือ

เรื่อง Buddhism without Beliefs: A Contemporary Guide to Awakening เขียนโดย Stephen Batchelor

พระทินวัฒน์ จันทปณฺโญ
Phra Tinnawat Candapanno^๑

๑. บทนำ

หนังสือ Buddhism without beliefs^๒ แต่งโดย สตีเฟน แบ็ตชเลอร์ (Stephen Batchelor) นักเขียนชาวอังกฤษผู้เคยศึกษาพระพุทธศาสนาที่เมืองธรรมศาลา เคยบรรพชาเป็นสามเณรในสายวัชรยานและอุปสมบทเป็นพระลามะนิกายเกลุก (Gelug) อยู่ ๖ พรรษา เขายังเคยเดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนานิกายเซนที่ประเทศเกาหลีใต้และฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายเวหนานุปัสสนาตามแนวท่านโกเอ็นก้า (S.N.Goenka) อีกด้วย หลังจากลาสิกขา เขาก็ได้ผันตัวมาเป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาผู้มีผลงานมากมาย อาทิ Secular Buddhism: Imagining the Dharma in an Uncertain World.^๓ Confession of a Buddhist Atheist.^๔ The Faith to Doubt: Glimpses of Buddhist Uncertainty.^๕ Alone with Others: An Existential Approach to Buddhism.^๖

^๑สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand. Email: candapanno@gmail.com

^๒Stephen Batchelor, **Buddhism without Beliefs: A Contemporary Guide to Awakening**, (New York: Riverhead Books, 1997).

^๓Stephen Batchelor, **Secular Buddhism: Imagining the Dharma in an Uncertain World**, (New Haven: Yale University Press, 2017).

^๔Stephen Batchelor, **Confession of a Buddhist Atheist**, (New York: Random House, 2010).

^๕Stephen Batchelor, **The Faith to Doubt: Glimpses of Buddhist Uncertainty**, (Berkeley: Parallax Press, 1990).

^๖Stephen Batchelor, **Alone with Others: An Existential Approach to Buddhism**, (New York: Grove Press, 1983).

เขาเป็นหนึ่งในผู้มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของกลุ่มชาวพุทธแบบโลกวิสัย (Secular Buddhism) เป็นอย่างมาก ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับความนิยมจากปัญญาชนสมัยใหม่ โดยแนวความคิดพุทธแบบโลกวิสัยนั้นถือหลักอัญญนิยม (Agnosticism) กล่าวคือ ไม่ได้ตัดสินใจว่าพระเจ้ามีอยู่หรือไม่อยู่เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ต่อยอดจากหลักอเทวนิยม (Atheism) และไม่ให้ความสำคัญต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวจึงสามารถตอบโจทย์ปัญญาชนสมัยใหม่ที่นิยมการพิสูจน์ตามแนววิทยาศาสตร์ได้

หนังสือ Buddhism without beliefs เขียนไว้เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านมากจนติดอันดับ National Bestseller และมีการตีพิมพ์ซ้ำหลายภาษา ซึ่งครั้งล่าสุดตีพิมพ์เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ หนังสือเล่มที่นำมาวิจารณ์ครั้งนี้เป็นเล่มที่ตีพิมพ์ครั้งแรกในปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ มีจำนวน ๑๒๗ หน้า จัดพิมพ์โดย The Berkley Publishing Group เมือง New York โดยเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อแนะนำพระพุทธศาสนาให้แก่คนรุ่นใหม่ที่อาจไม่ได้มีความสนใจพระพุทธศาสนามาก่อน รวมถึงคนที่อาจเคยต่อต้านศาสนาเชิงเทวนิยม

๒. เพื่อวิจารณ์และปฏิรูปแนวความคิดของพระพุทธศาสนาตามกระแสหลักที่อยู่ในรูปแบบของสถาบันศาสนา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตรงตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นการทำทลายแนวความคิดดั้งเดิมของพระพุทธศาสนากระแสหลัก

หนังสือมีเนื้อหาหลัก ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นเนื้อหาเพื่อปูพื้นฐานความเป็นมาทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่สองกล่าวถึงวิธีที่จะเข้าถึงความตื่นรู้ และส่วนที่สามกล่าวถึงผลลัพธ์และสิ่งที่ได้จากความตื่นรู้ ผู้วิจารณ์เห็นว่ามุมมองของผู้เขียนในรายละเอียดบางส่วนนั้นเป็นความเห็นที่ทวนกระแสแนวความเชื่อของชาวพุทธกระแสหลัก ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งสำหรับแวดวงวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาและวิจารณ์หนังสือเล่มนี้

๒. เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเรื่อง Buddhism without beliefs มีเนื้อหาทั้งสิ้น ๓ บทใหญ่ โดยในแต่ละบทนั้นได้แยกออกเป็นหัวข้อย่อยตามประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ Ground ในบทแรกนี้ผู้เขียนได้เล่าเรื่องราวผ่านการอุปถัมภ์ของพระพุทธเจ้า โดยมุมมองของผู้เขียนเห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นไม่ได้เป็นบุคคลที่มีความลึกลับหรือพิเศษกว่าคนทั่วไปอย่างที่ชาวพุทธส่วนใหญ่เข้าใจ และการที่ได้ “ตื่นรู้” หรือรู้แจ้งในอริยสัจนั้น ถือเป็นสิ่งบุคคลทั่วไปก็สามารถเข้าถึงได้ โดยผู้เขียนเห็นว่าประเด็นนี้เองที่ทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้าแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ที่มักจะสงวนความพิเศษบางอย่างเอาไว้สำหรับบุคคลพิเศษบางบุคคลเท่านั้น แต่สิ่งที่ทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้ากลายเป็นสิ่งที่ลึกลับเข้าถึงยากเป็นเพราะชาวพุทธได้ยกคำสอนเรื่องการตื่นรู้ขึ้นให้เป็นศาสนาขึ้นมาจึงทำให้เกิดความพิเศษเกินธรรมชาติ และสิ่งที่

พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ นั่นเป็นสิ่งที่ท้าทายความเชื่อในสมัยนั้นมาก พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงมุ่งหวังเผยแผ่คำสอนเพื่อให้ตนอยู่ในฐานะของผู้ไถ่บาป (Salvatore) แก่ชาวโลก หากแต่ทรงช่วยผู้คนในฐานะผู้เยียวยาทุกข์ (Healer) ด้วยการมอบพุทธิปัญญา การบอกเล่าถึงสิ่งที่ทรงตรัสรู้ ทั้งทรงแสดงวิธีเพื่อที่จะเข้าถึงความตื่นรู้ได้ด้วยตนเองอย่างเปิดเผยและไม่ได้สงวนสิทธิเฉพาะพระองค์

ในบทนี้ผู้เขียนได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า ธรรมเนียมแบบพุทธดั้งเดิมนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญของการมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่เมื่อธรรมเนียมถูกส่งทอดไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ ในฐานะ “ศาสนา” ธรรมะจึงถูกทำให้เกิดความพิเศษขึ้นมาและสูญเสียแนวความคิดแบบอโณยนิยม (Agnosticism)^๗ ไป ผู้เขียนเห็นว่าชาวพุทธควรเข้าใจธรรมะของพระพุทธเจ้าว่าเป็นสิ่งใกล้ตัวและไม่ใช่ว่าจะต้องรอหวังผลในชาติหน้า นอกจากนี้ ชาวพุทธไม่ควรมองธรรมะเป็นอภิปรายที่ลุ่มลึกเข้าถึงยาก แต่ควรมองว่าเป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ประกอบการดำเนินชีวิตได้ ไม่ใช่แยกไปว่าเป็นเรื่องของศาสนา

อนึ่ง ผู้เขียนได้ให้ความเห็นว่ามีชาวพุทธเพียงส่วนน้อยที่เห็นความสำคัญของหลักธรรมเรื่องอริยสัจว่าเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่กลับมองอริยสัจเป็นเรื่องสูงส่งและเป็นสิ่งที่เอาไว้อกเถียงเชิงวิชาการหรืออภิปรายกันมากกว่าที่จะนำมาใช้จริง ในมุมมองนี้ผู้เขียนจึงยืนยันอย่างแน่วแน่ว่าการจะเป็นชาวพุทธไม่จำเป็นต้องมี “ความเชื่อ” เพราะหลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตนี้ ส่วน “ความเชื่อ” ในมุมมองของผู้เขียนคือการที่บุคคล “ต้องจำนน” ยอมรับสิ่งที่ตนเองยังไม่ได้รู้เหตุรู้ผล ซึ่งผู้เขียนหมายถึงความเชื่อในหลักการปฏิบัติตน เนื่องด้วยผู้เขียนเองไม่ได้ให้ความสำคัญถึงความมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของความเชื่อประเภทที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เช่น กรรม โลกหน้า การเวียนว่ายตายเกิดข้ามภพชาติ ตามแนวอโณยนิยม อีกทั้งในบทนี้ผู้เขียนได้แนะนำให้ผู้อ่านได้ทดลองปฏิบัติด้วยการนั่งหลับตาสังเกตลมหายใจและอารมณ์ที่ปรากฏในปัจจุบัน โดยไม่เข้าไปตัดสินสิ่งใด ๆ ที่ปรากฏขึ้น เมื่อทำต่อเนื่องผู้ปฏิบัติก็จะสามารถเห็นความมีอยู่ของ “ฉัน (I)” หรือ “ความเป็นฉัน (I am)” ตลอดจนถึงเห็นภาวะการเข้าไปยึดติดในการตัดสินอารมณ์จนเกิดความเป็น “ตัวฉัน (Me)” และ “ของฉัน (Mine)” ทั้งยังให้ผู้อ่านได้ลองสังเกตการเกิดขึ้นของอารมณ์ ความรู้สึก และการแปรเปลี่ยนของสภาพอาการต่าง ๆ ที่ปรุงแต่งปรากฏขึ้นในห้วงมโนทวาร

นอกจากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในบทนี้ยังได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่อง “การเกิดใหม่” (Rebirth) ว่าเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงให้ความสนใจ และผู้เขียนเชื่อว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นผลจากอิทธิพลของความเชื่อเดิมของชาวอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่าเมื่อมีอิทธิพลความเชื่อ

^๗อโณยนิยม คือ แนวความคิดที่ไม่ได้เชื่อหรือไม่ได้ไม่เชื่อในการมีอยู่ของพระเจ้าองค์ใด เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหยั่งรู้ได้ ในขณะที่พวกเทวนิยมและอะเทวนิยมเชื่อการมีอยู่ของพระเจ้าและไม่เชื่อการมีอยู่ของพระเจ้าตามลำดับ

ของการเกิดใหม่ก็ย่อมต้องมีอิทธิพลของเรื่องกรรมเข้ามาเพื่อจะจัดระเบียบศีลธรรมในสังคม ยิ่งทำให้พุทธธรรมเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งและยากต่อการพิสูจน์หรือเข้าถึงได้ โดยเนื้อหาอื่นในบทนี้จะเน้นการต่อยอดแนวคิดของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ไม่ต้องอาศัยความเชื่อ

๒.๒ Path เส้นทางเพื่อการเข้าถึงพุทธธรรม ในบทที่ ๒ นี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงมรรควิธีเพื่อที่จะเข้าถึงการตื่นรู้ ด้วยการบอกเล่าความสำคัญของ “ความตระหนักรู้หรือการระลึกรู้” (Awareness) ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เราสามารถเห็นกระบวนการของสิ่งที่เราละเลยไปได้ ซึ่งความตระหนักรู้นี้จะทำให้เราสามารถรับรู้ทุกสิ่งที่เข้ามาปรากฏในใจได้โดยไม่เข้าไปให้ค่ากับสิ่งนั้น ผู้เขียนได้แนะนำวิธีการปฏิบัติเพื่อเจริญสติสัมปชัญญะด้วยการนั่งผ่อนคลาย และเรียนรู้สังเกตลมหายใจด้วยความตระหนักรู้ โดยไม่คาดหวังเผื่อรอให้สิ่งใดเกิดขึ้นอีกทั้งไม่ต่อต้านสิ่งใดที่กำลังปรากฏ เพื่อให้เกิดความสงบและเกิดปัญญาที่ชัดเจนในอารมณ์ที่ปรากฏ (Calm and clear) ซึ่งความสงบที่มีระดับลึกมากขึ้นจะทำให้เห็นรายละเอียดของสภาวะที่เกิดขึ้นในใจได้ชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนยังได้แนะนำให้ผู้อ่านที่ฝึกปฏิบัติจนเกิดความสงบทางใจให้ฝึกแผ่ขยายความรู้สึกนี้ออกไปให้กับสิ่งรอบตัว รวมทั้งได้ยกตัวอย่างการมีความตระหนักรู้ในชีวิตประจำวันของเขาเองมาประกอบด้วย

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงเรื่อง “ภพ” (Becoming) หรือความมีอยู่ของสภาวะของสรรพสิ่งที่ไหลเลื่อนอยู่เสมอจนถึงเรื่อง “ความว่าง” (Emptiness) โดยได้ยกตัวอย่างปากกาถูกลิ้นที่ถูกแยกออกเป็นส่วน ๆ จนหมดสิ้น ไม่เหลือสภาพที่เรียกว่าปากกาถูกลิ้น ซึ่งเป็นการอธิบายสภาวะของอนัตตาด้วยการใช้อุปมาที่เรียบง่ายโดยผู้อ่านไม่จำเป็นต้องมีฐานความรู้แนวพุทธมาก่อน อีกทั้งยังได้หยิบยกความสัมพันธ์ของปัจจัยการ ๑๒ (ปฏิจจสมุปบาท) มาอธิบายแบบไม่ใช้ศัพท์เฉพาะในทางพระพุทธศาสนาเลย โดยผู้เขียนได้อธิบายผ่านตัวอย่างรอบตัวเราให้เห็นว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นเพียงกระแสสืบเนื่องที่เลื่อนไหลไปโดยไม่มีสภาวะที่เที่ยงแท้ยั่งยืน

ในบทนี้ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงเรื่อง “การเจริญเมตตา” ให้ผู้อื่นโดยไม่แบ่งแยกไม่ว่าจะเป็นเพื่อน ศัตรู หรือคนแปลกหน้า ซึ่งการเจริญเมตตานี้ไม่ได้เป็นการบังคับหรือสะกดจิตให้ต้องไม่โกรธ ไม่เกลียดศัตรู แต่เป็นการตั้งความปรารถนาดีให้แก่บุคคลที่เราชอบหรือไม่ชอบด้วยมุมมองแบบอนัตตา คือไม่เข้าไปให้ค่าหรือไปยึดถือความรู้สึกส่วนตนที่มีต่อบุคคลเหล่านั้น เมตตาจึงต้องเกิดจากการตัดอคติต่อสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ในใจเสียก่อน จากนั้นจึงจะเกิดความเมตตาต่อผู้อื่นผ่านความว่างจากการมีตัวตนได้ในภายหลัง

๒.๓ Fruition ในบทที่ ๓ นี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง “อิสรภาพ” (Freedom) หรือนิพพาน อันเป็นผลลัพธ์จากการ “ปฏิบัติธรรม” ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้เขียนเห็นว่าผลลัพธ์ของการปฏิบัติธรรมคือการตื่นรู้จากภาวะความสับสน (Confusion) แต่ไม่ได้กล่าวถึงการตื่นรู้จากอวิชชา โดยผู้เขียนเห็นว่าเมื่อเข้าถึงความเป็นอิสระจากความยึดมั่นถือมั่น ความเป็นอิสระจาก

ตัวตน และความเป็นอิสระจากความทุกข์แล้ว ก็ยังอาจจะมีสงสัยในสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากภาวะอิสรภาพของธรรมชาตินั้น และผู้เขียนยังได้อุปมาการตื่นรู้เสมือนสภาวะสว่างาบชั่วขณะที่ตื่นจากความสับสนจากความยึดมั่นและความทุกข์

ในสองส่วนสุดท้ายของบทนี้ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์และการสร้างวัฒนธรรมใหม่ โดยผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปรับตัวของพระพุทธศาสนากับโลกปัจจุบัน และกล่าวถึงการสร้างวัฒนธรรมแห่งการตื่นรู้ที่จำเป็นต้องอาศัยชุมชนหรือสังฆะ เมื่อบุคคลพยายามที่จะปรับเปลี่ยนพระพุทธศาสนาให้เข้ากับโลกและวัฒนธรรมด้วยการเสริมแต่งเติมสิ่งต่าง ๆ เพิ่มแล้ว พระพุทธศาสนาก็อ่อนแอเสียแก่นสารไป และธรรมะก็คงมีค่าเป็นเพียงแค่เป็นคำสอนเชิงจิตวิทยาแนวหนึ่งเพื่อใช้ปลอบประโลมใจเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้าม หากชาวพุทธดำเนินวิถีชีวิตแบบเก็บตัวสันโดษ ไม่ปรับตัวไปสู่โลกภายนอกเลย ยึดถือกรอบธรรมวินัยดั้งเดิมแต่ไม่เรียนรู้สิ่งอื่น ๆ ภายนอกเลย พระพุทธศาสนาก็จะมีคุณค่ากับกลุ่มคนเล็ก ๆ และถูกละเลยมองข้ามไปเช่นเดียวกัน

๓. บทวิจารณ์

๓.๑ จุดเด่นของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีจุดเด่นหลายอย่าง โดยผู้วิจารณ์จะนำเสนอจุดเด่นที่น่าสนใจ ๓ ด้าน ได้แก่ การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย การลำดับเนื้อหาที่สอดคล้อง และการนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจ

๑) การใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อจะแนะนำพระพุทธศาสนาให้คนรุ่นใหม่สามารถเข้าใจได้ ซึ่งเหมาะกับปัญญาชนที่มีแนวความคิดแบบเหตุผลนิยม จุดเด่นที่เห็นได้ชัดของหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นเรื่องการใช้ภาษา กล่าวคือ ผู้เขียนพยายามลดระดับความซับซ้อนของคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการหลีกเลี่ยงคำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา ซึ่งคำศัพท์ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาบาลี และพยายามทดแทนความหมายศัพท์เฉพาะนั้นด้วยคำศัพท์สามัญธรรมดาที่เข้าใจง่าย ยกเว้นคำศัพท์คำเดียวในหนังสือทั้งเล่มที่จำเป็นต้องใช้สื่อสารคือ คำว่า "dharma" ที่หมายถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนยังได้อธิบายหลักคำสอนด้วยการยกตัวอย่างอุปมาที่เรียบง่ายรอบตัว ทำให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้ไม่ยากแม้จะไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาก่อนก็ตาม ตัวอย่างอุปมาที่ยกขึ้นมาช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงใกล้ชิดกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น ซึ่งทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นงานเขียนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถดึงดูดปัญญาชนในยุคปัจจุบันให้สนใจหันมาศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้นสมดังวัตถุประสงค์ของผู้เขียน

๒) การลำดับเนื้อหาที่สอดคล้อง

ในประเด็นของการเรียบเรียงเนื้อหาของหนังสือนั้น ผู้เขียนได้เรียบเรียงเป็นลำดับได้ดี สอดคล้องติดต่อกันทุกบทประหนึ่งว่าได้เรียงร้อยหลักธรรมให้เป็นเรื่องเดียวกัน อีกทั้งยังทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย โดยผู้เขียนเริ่มต้นจากการปูพื้นฐานพระพุทธศาสนาได้ลำดับไปจนถึงการปฏิบัติและผลลัพธ์ที่พึงได้จากการปฏิบัติ รวมทั้งมีการสอดแทรกวิธีการปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นระยะ ๆ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเทียบเคียงได้กับหลักธรรมอันจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะแตกต่างจากหนังสือพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ที่มักจะแบ่งแยกหลักธรรมชั้นสูงออกจากหลักการปฏิบัติที่เรียบง่ายในชีวิตประจำวัน

๓) การนำเสนอประเด็นที่น่าสนใจ

จุดเด่นที่มีความน่าสนใจไม่น้อยคือ ผู้เขียนนำเสนอว่าพระพุทธศาสนาจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างงดงามในโลกร่วมสมัยนั้น ควรจะเป็นพระพุทธศาสนาที่ต้องใส่ใจทั้งในส่วนของการพัฒนาตนเองเพื่อให้เข้าถึงแก่นได้จริง และในส่วนที่จะต้องไม่ทอดทิ้งการพัฒนาโลกจนเกิดสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรมพุทธ” ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงติดอยู่ในกรอบของระบบศาสนาหรือระบบความเชื่อ

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจที่ผู้เขียนนำเสนอมาตลอดคือ การชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันควรแยกขาดออกจากหลักการปฏิบัติดั้งเดิมที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา หรือการยึดถือรูปแบบจารีตใด ๆ และผู้เขียนยังชี้ให้เห็นอีกว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นสิ่งแปลกแยกออกไปจากชีวิตมนุษย์ ผู้เขียนมองว่าการจะเริ่มปฏิบัติธรรมตามแนวพระพุทธเจ้าเพื่อให้ได้ผลลัพธ์นั้นไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือไม่เชื่อ การนำเสนอของผู้เขียนในประเด็นนี้จึงต่างจากสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ซึ่งต้องอาศัยความเชื่อเป็นส่วนประกอบ ดังนั้น ประเด็นนี้จึงถือว่าเป็นจุดชูโรงของหนังสือเล่มนี้เลยทีเดียว

๓.๒ จุดตั้งข้อสังเกตของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายอย่าง โดยผู้วิจารณ์จะนำเสนอในที่นี้ ๓ ประเด็น ได้แก่ ข้อจำกัดทางด้านภาษา การตั้งโลกุตรธรรมสู่โลกียธรรม และอิทธิพลของแนวคิดพระพุทธศาสนาแบบโลกวิสัย (Secular Buddhism)

๑) ข้อจำกัดทางด้านภาษา

เนื่องจากผู้เขียนมีความพยายามจะหลีกเลี่ยงการใช้คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนาตลอดจนถึงศัพท์ภาษาบาลีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และทดแทนคำเหล่านั้นด้วยคำอธิบายในภาษาสมัยใหม่ ส่งผลให้เนื้อหาหลักธรรมบางเรื่องขาดความลุ่มลึก ยิ่งไปกว่านั้นยังอาจทำให้เกิดความเข้าใจหลักธรรมคลาดเคลื่อนได้ เช่น การพยายามหลีกเลี่ยงคำว่า “นิพพาน” แต่ใช้คำว่า “อิสรภาพ” (Freedom) แทน ซึ่งคำอธิบายเพิ่มเติมของผู้เขียนนั้น “อิสรภาพ” กลับหมายถึงการหลุดออกจากความสับสน (Confusion) แทนการใช้คำว่าอวิชชา อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็อธิบาย

ว่าในท้ายที่สุดของผู้ถึงอสิริภาพแล้วก็ยังคงอยู่กับความสงสัยหรือความไม่รู้ผู้นั้นเอง ซึ่งก็ยังไม่ได้เป็นเป้าหมายสุดท้ายตามหลักพระพุทธศาสนา

๒) การดึงโลกุตรธรรมสู่โลกียธรรม

ความพยายามที่จะสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เป็นเรื่องง่ายสำหรับคนสมัยใหม่ของผู้เขียน ทำให้ต้องมีการลดระดับหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาไปหลายจุด และบางจุดก็เป็นจุดที่มีความสำคัญมาก ตัวอย่างเช่น ผู้เขียนได้กล่าวถึงอริยสัจสี่ในช่วงต้นของหนังสือ ซึ่งตามคำอธิบายของผู้เขียนนั้นการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิโรธ (cessation) ในอริยสัจที่ปรากฏในหนังสือคือ การปฏิบัติให้ถึงสภาวะความตื่นรู้ (Awaken) ว่าสิ่งทั้งหลายไม่ใช่ตัวตนและเป็นเพียงความคลายของตัณหาเพียงชั่วขณะ ซึ่งเทียบได้กับภาวะนิพพานชั่วคราวในภาษาของท่านพุทธทาส แต่หนังสือเล่มนี้กลับไม่กล่าวถึงนิโรธในระดับโลกุตระที่เป็นเป้าหมาย ประเด็นนี้จึงกลายเป็นประเด็นหนึ่งในขีดจำกัดของหนังสือเล่มนี้

๓) การตีความระหว่างความเชื่อแบบเทวนิยมกับอเทวนิยม

หนังสือเล่มนี้ ชูโรงด้วยการบอกผู้อ่านว่า การจะเข้าถึงคำสอนพระพุทธเจ้านั้น จำเป็นต้องมี “ความเชื่อ” หรือ Belief ซึ่งตามความเห็นของผู้วิจารณ์นั้นมีความเห็นว่า ผู้เขียนนั้นมีรากฐานจากวัฒนธรรมตะวันตกและมีแนวความคิดเดิมแบบอเทวนิยม ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เน้นเรื่องศรัทธา (Faith) รวมทั้งความเชื่อ (Belief) แบบปราศจากการตั้งคำถามหรือเหตุผล เมื่อเขาได้มาศึกษาพระพุทธศาสนาซึ่งได้กล่าวเรื่องความเชื่อนั้น ก็อาจเกิดมุมมองว่าคำสอนเรื่องความเชื่อที่มีปรากฏในพระพุทธศาสนาว่าอาจเป็นเรื่องความเชื่อแบบ Belief เช่นกัน คือต้องเชื่อแบบห้ามมีคำถามเช่นในศาสนาแบบเทวนิยม

ในทัศนะของผู้วิจารณ์เห็นว่า ความเชื่อในพระพุทธศาสนานั้น ควรจะเหมาะกับคำว่า Confidence หรือความเชื่อมั่นเพราะได้พิสูจน์หรือได้ทดลองแล้วมากกว่า ซึ่งจุดนี้อาจเป็นช่องโหว่ทางด้านภาษา เมื่อผู้เขียนเข้าใจว่าความเชื่อที่ชาวพุทธปัจจุบันบรรจุไว้ในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อเชิงบังคับเหมือนศาสนาแบบเทวนิยมรวมทั้งผู้เขียนเองซึ่งได้เข้าไปบวชในพุทธมหายาน ซึ่งมีเรื่องความเชื่อแนวโพธิสัตว์ ความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ตลอดถึงพบความเชื่อของชาวพุทธในลักษณะของ “Belief” จึงอาจไม่ใช่เรื่องแปลกนักที่ผู้เขียนจะมีมุมมองว่า “ความเชื่อ” นั้นเป็นเรื่องของศาสนาเทวนิยมหรือศาสนาที่มีบุคคลผู้มีสิทธิพิเศษในการกำหนดความเป็นไปของมนุษย์ บุคคลใดปราศจากความเชื่อหรือภักดีในพระเจ้า ผู้คนเหล่านั้นก็ย่อมไม่ประสบสิ่งที่เป็นความเจริญในชีวิตหรือในโลกของพระผู้เป็นเจ้า จุดนี้จึงอาจทำให้เกิดความคลุมเครือกับผู้เขียนอย่างไรก็ตามหากคิดต่อยอดไปอีกมุมมองหนึ่ง ก็เป็นเรื่องที่ทำหายและนำคิดว่า การที่ชาวพุทธในยุคสมัยปัจจุบันบางกลุ่มมีความเชื่อต่อธรรมะในฐานะเชื่อด้วยความจงรักภักดีหรือ เชื่อเพราะเกรงกลัวอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ไม่ได้เชื่อเพราะมีเข้าใจในเหตุผลคำสอนของธรรมะ รวมทั้งการที่

การพยายามยกหลักธรรมที่สามารถปฏิบัติได้เอาไว้ในฐานะว่าเป็นสิ่งที่สูงเกินเอื้อมไม่ควรจะต้อง
สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องสมควรอยู่หรือไม่

๔. อิทธิพลของแนวคิดพระพุทธศาสนาแบบโลกวิสัย (Secular Buddhism)

สิ่งหนึ่งที่เป็นจุดใหญ่ทางความคิดที่ส่งผลอย่างมากต่องานเขียนชิ้นนี้คือ ผู้เขียนได้
เขียนหนังสือบนพื้นฐานแนวคิดของพระพุทธศาสนาแบบโลกวิสัย (Secular Buddhism) ซึ่งเป็น
แนวความคิดที่มองข้ามความเห็นเรื่องกรรม ภพชาติ หรือสิ่งที่นอกเหนือการพิสูจน์ เพราะคิดว่า
ไม่สามารถนำมาปฏิบัติในปัจจุบันได้ ยิ่งไปกว่านั้น งานเขียนนี้ยังมีกลิ่นอายของแนวความคิดแบบ
หลังสมัยใหม่ (Post-modern) ที่ไม่ได้ตัดสินว่าสิ่งใดมีความถูกหรือผิด แต่เป็นเรื่องปัจเจกบุคคล
และเน้นเรื่องอิสรภาพเสรีภาพ แม้จะเป็นแนวความคิดที่ดึงดูดให้คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจเพิ่ม
มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามแนวความคิดดังกล่าวก็อาจทำให้เกิดความตื่นใจในการตีความคำสอน
ทั้งหมดที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักธรรมหลายเรื่องที่ถูกมองข้ามไปนั้นอาจมี
คุณประโยชน์เกื้อกูลชีวิตในทางใดทางหนึ่งได้เช่นกัน

๔. บทสรุป

หนังสือ Buddhism without beliefs เป็นหนังสือที่กระตุ้นความคิดของชาวพุทธ
กระแสหลักหรือแนวจารีตได้เป็นอย่างดี เป็นหนังสือที่เหมาะสมสำหรับผู้สนใจศึกษาแนวคิดทาง
ตะวันตก ผู้สนใจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงศรัทธาชนที่มีความศรัทธาในคำ
สอนทางพระพุทธศาสนาควรอ่านเพื่อให้เห็นอีกมุมมองหนึ่งที่มีต่อพระพุทธศาสนา หนังสือเล่มนี้
เป็นหนังสือที่อ่านง่ายและชวนติดตามตลอดเล่ม เนื่องจากเป็นหนังสือที่ผู้เขียนตั้งใจสื่อหลักพุทธ
ธรรมให้ถึงคนยุคร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีแนวความคิดแบบเหตุผลนิยมโดยไม่อิงอาศัย
ความเชื่อหรือศรัทธา ภาษาที่ใช้ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจภาพรวมของพระพุทธศาสนาได้ง่ายโดย
ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม แม้บางมุมมองของผู้เขียน
อาจจะดูหมิ่นเหม่เพราะมีความคิดแตกต่างจากความเชื่อเดิมของชาวพุทธกระแสหลักอยู่บ้าง แต่
ก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจและชวนให้ติดตาม ทั้งนี้ ไม่ว่าผู้อ่านจะได้พบกับภาวะ “ตื่นรู้” จากการ
อ่านหนังสือเล่มนี้หรือไม่ก็ตาม แต่หนังสือเล่มนี้ก็ทำหน้าที่กระตุ้นต่อมคิดของชาวพุทธกระแส
หลักให้เกิดการ “ตื่นตัว” ไปโดยอัตโนมัติแล้ว.

บรรณานุกรม

- Stephen Batchelor. **Alone with Others: An Existential Approach to Buddhism.**
New York: Grove Press, 1983.
- _____. **Buddhism without Beliefs: A Contemporary Guide to Awakening.**
New York: Riverhead Books, 1997.
- _____. **Confession of a Buddhist Atheist.** New York: Random House, 2010.
- _____. **Secular Buddhism: Imagining the Dharma in an Uncertain World.**
New Haven: Yale University Press, 2017.
- _____. **The Faith to Doubt: Glimpses of Buddhist Uncertainty,** Berkeley:
Parallax Press, 1990.

